

POVIJEST ARMENSKE CRKVE.

Msgr. Dr. Kamilo Dočkal.

(Nastavak)

14. Nauka nesjedinjenih Armenaca.

1. Kristologija i Mariologija.

Armenci su Monofiziti, jer su u Kristologiji pali u bludnju glede sjedinjenja obiju naravi u Kristu.

Hoćemo li da točnije označimo njihovu bludnju, moramo imati na pameti, da je Monofizitstvo dvojako: realno ili Eutihovo i nominalno (verbalno) ili Severovo. Eutih je učio, da je u Kristu poslije sjedinjenja božanstva i čovječanstva samo jedna narav (Physis), ali je pod pojmom »narav« razumijevao »essentia concreta«, koja je podjedno i »osoba« to jest »essentia, quae in se subsistit et unum ens individuum et independens constituit«. Sever je učio, da je u Kristu iza sjedinjenja doduše jedna narav (Physis), ali priznaje u njemu i iza sjedinjenja dvije ousias, ousiam divinitatis i ousiam humanitatis. Uči, da je »Unigenitus Dei Filius verus Deus i verus homo«, da je »consubstantialis Petri secundum divinitatem« i »consubstantialis nobis secundum humanitatem«. Uči, da se u utjelovljenju nije zbililo miješanje naravi: »mixtio aut confusio aut transmutatio divinitatis in humanitatem aut humanitatis in divinitatem«.

Sever je oštro pobijao Eutiha i napisao protiv njega više traktata. Na taj način nisu Sever i njegovi pristaše Monofiziti in re, nego samo de nomine. Njihova je krivnja, što su zabacili nepogrješivost ekumenskog sabora i rimskog pape, što su zabacili jasnu dogmatsku terminologiju sabora kalcedonskog i Leonova dogmatskog pisma, što su držali, da crkveno učiteljstvo iza nicejsko-carigradskog sabora ne može dalje jasnijim terminima neku nauku definirati nijećući tako daljnji teološki progres i što su rabili nejasnu teološku terminologiju, koja se mogla i heretički tumačiti. Nominalni Monofiziti rabe riječi: Physis, Hypostatis i Prosopon kao sinonime, pa tako otvaraju vrata realnom Monofizitstvu ili Synusiasmu. Oni su držali, da ne može postojati Physis individua et concreta, a da nije ujedno Hypostasis ili Prosopon.

Armenci su na saboru u Dvinu god. 491. potpisali Zenonov Henotikon, koji na dva mjesta izričito osuđuje Eutiha. Nisu dakle bili realni Monofiziti, nego samo nominalni. Katolikos Ivan Oznijski (717—728) kaže u svom djelu »Liber radiorum«: »Leon priznaje u Kristu dvije naravi i jednu osobu ne znajući,

da je narav bez hipostaze ništa.²²⁸ Gregorije Dathevatzi (1340—1411) kaže u svom djelu »Knjiga pitanja«: »Pitaju nas Diofiziti: Zašto ne priznajete u Kristu dvije naravi. Njima odgovaramo: Da ne bi time priznali u njemu dvije osobe. Jer kada bismo razlikovali u Kristu dvije naravi, nužno bismo ga razdijelili u dvije osobe.«²²⁹

Armenci su poprimili formule ortodoksnog Monofizitstva, pa dok ispovijedaju u Kristu jednu narav iza sjedinjenja, razumijevaju pod naravlju hipostazu i osobu. Stvarno su učili jednu osobu i dvije naravi. Evo za to nekoliko primjera.

Na sinodi u Mazkertu, održanoj god. 726 pod patrijarom Ivanom Oznijskim, ispovjediše armenski oci u Kristu »Unam naturam Verbi Dei incarnatam«, a onda dodaše ovaj anatematizam: »Si quis non confitetur hanc unam naturam divinitatis et humanitatis, id est Christi, qui ex divinitate et humanitate constat unione inffabili unitam fuisse absque mixtione, divisione et confusione, anathema ist« (Can. 4).²³⁰ Priznaju dakle dvije naravi u jednoj osobi.

Armenska sinoda u Širavaganu god. 862 ima ove Canone: »Si quis juxta Eutichetis stultitiam temere dixerit carnem divini Verbi fuisse de coelo allatam aut alterius quam nostrae substantiae, vel naturam divinam cum carne confusam aut in carnem conversam, ideoque vanam reddiderit nostram redemptionem, anathema sit« (Can. 6). »Si quis non confitetur, humanatum Dei Patris Verbum esse perfectum Deum et perfectum hominem, ex duabus naturis in uno supposito et una persona compositum, consubstantialia Patri secundum divinitatem, anathema sit« (Can. 7).²³¹

Kosroe Veliki (umro 972) u svom »Tumačenju svete liturgije« zabacuje Eutihovo krivovjerje, te veli: »Unitus est cum carne immixtum in modum. Neque enim mutavit aut destruxit divinam naturam aut humanam, sed univit naturas, atque ita idem est Deus, et idem homo, ut Verbum divinum sit homo, et

²²⁸ Sr. Clem. Galanus, *Historia armena, ecclesiastica et politica*, Coloniae 1686. Tom. II. str. 92.

²²⁹ Sr. Clem. Galanus, *ibid.* str. 93.

²³⁰ Sr. Fr. Tournebise, *Histoire politique et religieuse de l'Arménie*, Paris 1910. str. 391.

²³¹ Sr. A. Balgy, *Historia doctrinae catholicae inter Armenos uniusque eorum cum Ecclesia romana in concilio Florentino*, Vindobonae 1878. St. 218.

qui e Virgine incarnatus est, Deus, atque idem ipse Deus et homo«. ²³²

Prema tomu su Armenci stvarno govoreći bili pravovjerni, pa je njihova dogmatska kristološka nauka bila in re ipsa u skladu s katoličkom naukom. Oni su zabacili kalcedonski sabor samo iz neupućenosti, što su katolički armenski Mehitaristi češće isticali izdavajući stare armenske pisce.

Unatoč tome ipak se nalazi kod Armenaca tragova i Eutihovstva i Julijanstva. Tako se Ivan Oznijski borio protiv eutihovske sekte »Phantasiasta« ili »Aphthartodoketa«. Kopti pak i Sirci, a i katolici predbacivali su često Armencima Julijanstvo.

Julijan, biskup iz Halicarnassa slagao se sa Severom, patrijarom antiohijskim, u nauci o sjedinjenju obiju naravi u Kristu, ali se od njega razlikovao u slijedećem. Dok je Sever riječi ousia davao drugo značenje nego riječima Physis, Hypostasis i Prosopon, Julijan je sve četiri riječi rabio kao sinonim. Dok je Sever iza sjedinjenja obiju naravi lučio svojstva obiju naravi i brojio ih in qualitate physica, Julijan nije brojio svojstva obiju naravi, ne poradi miješanja naravi nego propter suppositi unionem. Najviše se Julijan odijelio od Severa u pitanju de passibilitate et corruptibilitate corporis Christi ante resurrectionem. Dok je Severova nauka u tom pogledu bila ispravna učeći, da je tijelo Kristovo prije uskrsnuća bilo podložno bolima i smrti, Julijan je obratno držao, da je tijelo Kristovo bilo već od prvog časa začeta incorruptibile, impassibile et immortale, drugim riječima, da je tijelo Kristovo već od početka bilo corpus gloriosum. Što je Krist trpio i umro za spas ljudi, to je po Julijanu bilo per miracolosam dispensationem contra naturalem conditionem. Prema Julijanu bio je Krist in passionibus impassibilis et in morte immortalis. Sljedbenici Julijanovi nazivahu se nesamo Julijanci, nego i Aphthartolatrae ili Aphthartodoketae ili Phantasiastae, dok su Severovce nazivali Phthartolatrae ili Corrupticolae. ²³³

Sirski bogoslovi Dionizije Bar Salibi i Gregorije Bar Hebraeus spoticali su Armencima Julijanove zablude. ²³⁴ I sam moderni nesjedinjeni armenski pisac Ter Minassiantz priznaje, da su Armenci do 8. stoljeća pristajali uz nauku Julijana iz Halicarnassa, a da su i kasniji neki armenski bogoslovi učili

²³² Sr. P. Vetter, Chosroe Magni, episcopi monophysitici explicatio precum missae, Friburgi Brisgoviae 1880. str. 28.

²³³ Sr. M. Jugie, op. cit. st. 433. ss. (De Severianis et Julianistis).

²³⁴ Sr. Bar Salibi, Expositio liturgiae, Ed. Labourt, str. 57. — Bar Hebraeus, Candelabrum sanctorum de fundamentis Ecclesiae, kod Assemana, Bibliot. or. Tom. II. str. 296—297.

strogo Julijanstvo. Katolički bogoslov Martin Jugie u svom djelu o Monofizitstvu istražuje, u koliko ova spoticanja odgovaraju istini. On veli, da su armenski katolici od Nersesa II. (548—557) sve do Ivana Oznijskog (717—728) podržavali vezu sa sirske Julijancima, naročito s biskupom Aptischom, koji je dapače pribivao i sinodi u Dvinu god. 552. Nadalje veli, da su Julijanstvo učili Ivan Marakumi i njegov učenik Sergije u 7. st. Tragove Julijanstva nalazi on u onih armenskih bogoslova, koji su se opirali sjedinjenju s Rimom naročito kod Vartana Velikog i Gregorija Dathevatzi-a. U novije su vrijeme nesjedinjeni Armenci — u koliko se bave teologijom — napustili Julijanstvo.²³⁵

*

Poput drugih Monofizita i Armenci su doksologiji: »Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis« (Trisagium proprie dictum) dodavali dodatak Petra Fullona: »Qui crucifixus est pro nobis«, nu oni te riječi ne upravljaju na presv. Trojstvo, nego samo na Krista.

Tako na pr. veli Ivan Oznijski: Quapropter haud inconsulto usurpamus nos illa verba: Qui crucifixus es, in hagiologiae complementum. Filius namque est Sanctus et Fortis, et Immortalis, qui Patris voluntate ac Spiritus beneplacito venit ad passionem crucis; et per ipsum utique novimus Patrem et Filium.²³⁶ Sinoda pak u Širavaganu god. 862 stvorila je ovaj Canon: »Si quis confitetur Deum Verbum ac Dominum nostrum Jesum Christum sanctum, fortem et immortalem, pro nostra salute secundum carnem crucifixum ac misericordiam humano generi largientem, quique, hostia simul et sacerdos, tollat peccata mundi, anathema sit.«²³⁷ Kad su Grci tražili od Armenaca, da iz doksologije brišu riječi: »Qui crucifixus est pro nobis« i da ne vežu u Trisagiju zazive partikulom »et«, odgovoriše Armenci: »Vix ullius momenti . . . suspicio ista est . . . Num Deum crucifixum asserimus et non Christum? . . . At quia exoptamus vel in hoc summa nostra voluntate dilectionem vestram conciliare, justum existimavimus ad medendum et in hac parte isti fratrum nostrorum suspicioni, ita in posterum ergo Christum canentes Trisagium: Sanctus Deus, sanctus et fortis,

²³⁵ Sr. M. Jugie, op. cit. str. 527—543.

²³⁶ Sr. Joannes Ozniensis, De officiis Ecclesiae, Ed. J. B. Aucher, Venetiis 1834, str. 199—203.

²³⁷ Sr. A. Balgy, op. cit. str. 218.

sanctus et immortalis, qui incarnatus et crucifixus es pro nobis, miserere nostri. Sicque vestrae caritatis opinio dirigi poterit, ne additio illa: Qui crucifixus es, in ipsam videatur Trinitatem, aut in Christum secundum divinitatem acceptum, a nobis referri.«²³⁸

Rimska je crkva ovaj dodatak u liturgičkim knjigama sjedinjenih Armenaca dugo trpjela. Sami su sjedinjeni Armenci na sinodi u Adani god. 1316. — da odvrte od sebe svaku sumnju — ovako sastavili taj dodatak: »Deus sanctus, sanctus et fortis, sanctus et immortalis, o Christe, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.«²³⁹ Međutim je rimska crkva god. 1677. ipak Armencima naložila, da ovaj dodatak iz svojih liturgičkih knjiga brišu. Tu je zapovijed obnovila god. 1833. God. 1889. stavili su venecijski Mechitaristi ovaj dodatak ponovno u novo izdanje svoga Horologija (Jamagarkutiun), nu Crkva je to indirecte odsudila. Uostalom očito je, da i nesjedinjeni i sjedinjeni Armenci dodatak Trisagiju ortodokсно shvaćaju. I rimska crkva pjeva na Veliki Petak pomenuti Trisagij, pa ga odnosi očito na Krista Raspetoga. Radi toga se ne bi trebalo više Armencima prebacivati pomenuti dodatak.²⁴⁰

*

Kao svi Monofiziti, tako i Armenci u velike štiju svestu Bogorodicu, pa ju sinovskim pouzdanjem u svojim molitvama zazivlju. Armenci pripisuju Mariji sve plodove otkupljenja Kristova. Njihovi himni kažu za Mariju: »Te janua m coeli et viam regni, quae maledictionem abstulisti, seraphim terrestrem magnificamus. — Maledictionis deletrix et peccati expiatrix, sancta Virgo. — Per te sententia condemnationis deleta est, et per te peccatrix mater lapsa iterum se erexit.«²⁴¹ Armenci uče posvemašnju čistoću Bl. Djevice Marije. Oni ju nazivaju »Thurifera arbor a Deo plantata, paradus a Deo plantatus, ager liber a spinis peccati, desideriiis terrestribus vacua«.²⁴²

Poput drugih Monofizita i Armenci štiju anđele i svete, štiju slike Krista i svetaca, te ovo što-

²³⁸ Sr. A. Balgy, op. cit. str. 288 s.

²³⁹ Sr. Fr. Tournebise, op. cit. str. 311.

²⁴⁰ Sr. M. Jugie, op. cit. str. 556 s.

²⁴¹ Sr. Laudes et hymni ad sanctissimae Mariae virginis honorem ex Armenorum breviario excerpta, Venetiis 1877. str. 54, 58, 68.

²⁴² Ibid. St. 6, 12, 76, 80.

vanje brane protiv Paulicijevaca i Thondrakita. U toj obrani osobito se odlikovao katolikos Ivan Oznijski u početku 8. stoljeća.

O izlasku Duh a svetoga nisu Armenci raspravljali, kao što to nisu činili ni drugi Monofiziti. Što više oni poput mnogih istočnih crkvenih otaca prije Focija uče, da Duh sveti izlazi od Oca i od Sina. Nerses IV., zvan Gratosus (1166—1173) ovako piše u Govoru o preminuću Bogorodice: »Spiritus perennis, procedens a Patre et Filio, congloriosus et universorum Dominus«. ²⁴³ Slavni Joannes Vanacanus u 13. stoljeću piše ovako: »Filius a Patre et Spiritus Sanctus a Patre et Filio; Pater radix, Filius planta, Spiritus germen a radice et planta; . . . Filius a Patre procedit, Spiritus procedit a Filio et a Patre; Filius accipit a Patre, pariter et Spiritus a Filio; unus Pater, quia non ab alio Patre, unus Filius, quia a Patre, unus Spiritus, quia a Patre et Filio«. ²⁴⁴ Istu vjeru izriču sinoda u Širavaganu god. 862, kao i sinoda u Sisu god. 1251. i god. 1342. ²⁴⁵

2. Nauka o sakramentima.

U nauci o sakramentima slažu se Armenci s rimskom crkvom, kao i drugi Monofiziti. Priznaju svih sedam sakramenata, jedino što je kod nesjedinjenih Armenaca sakramenat posljednje pomasti otišao u zaborav. Sve do 13. stoljeća nisu Armenci izričito govorili o broju svetih sakramenata. Kad su se u vrijeme križarskih vojni upoznali sa zapadnjacima, pa kad su od njih čuli za broj sedam, nisu se opirali tome broju. Nu oni su izbrajali sakramente drugim redom, a nisu imali čiste pojmove o svim sakramentima. Tako piše Vartan Veliki u svome djelu: »Monita ad Armenos«: »Septem Ecclesiae sacramenta jugiter exercemus; christianismus enim in septem Ecclesiae sacramentis nititur. Primum sacramentum est baptismus; secundum, missae sacrificium; tertium, benedictio unguenti, quod Latini Chrisma vocant; quartum est ordo; quintum, matrimonium; sextum, oleum quo unguuntur infirmi ac paenitentes; septimum denique est funus supra defunctos, pro quo

²⁴³ Sr. Clem. Galanus, *ibid.* Tom. II. St. 396.

²⁴⁴ Sr. Acta synodi patriarchalis Chalcedone habitae. St. 20, s.

²⁴⁵ Sr. Avedikhian, *Dissertatione sopra la processione dello Spirito Santo dal Padre e dal Figliolo*, Venetiis 1824.

Latini paenitentiam posuere; sed oleum quo infirmi ac paenitentes unguuntur, ipsum est paenitentia.«²⁴⁶

1. Armenci podjeljuju krst uronjivanjem, nu priznavaju valjanost polijevanja naravskom vodom. Dok se Kopti i Etiopljani služe indikativnom i aktivnom formom, rabe Armenci deklarativnu i pasivnu formu. Evo što piše Vartan Veliki: »Dominus praecepit apostolis, ut in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizarent, et non etiam in nomine proprio. Qui autem dicit: Ego te baptizo, indicat se etiam in suo nomine baptizare. Non ergo debemus in baptismo dicere: Ego te baptizo, sed, sicut Illuminator noster sanctus Gregorius tradidit: Baptizetur N. servus Christi etc. Sic enim ostendit; quod oblatus non coacte sed sponte ad baptismum accedit.«²⁴⁷

Armenci priznavaju samo svećenika kao djelitelja sv. krsta, pa i u slučaju nužde. Posljedica je bila, da su mnogi umrli prije krsta, ili da su svećenici krstili mrtvu djecu. Gregorije Dathevenski posebice udara na nauku rimske crkve, da u slučaju nužde može i žena valjano krstiti. On piše: »Velika je to hereza i najveća hula: 1. jer se ova zla zabluda ne nalazi ni u jednoj kršćanskoj crkvi, nego samo u latinskoj; 2. kad je Bog u početku stvorio životinje, naložio je Adamu, da im nadjene imena, a ne Evi; 3. kad bi žena mogla dati milost Duha svetoga po krstu, zašto Majka Božja nije krstila svoga Sina na Jordanu, nego je to učinio sv. Ivan; 4. kad je đakon Filip pokrstio eunuha u Azotu, nije na njega sišao Duh sveti, kako bi onda došao Duh sveti po ženi; 5. kad bi u slučaju nužde mogla krstiti žena, zašto nije sveta djevica Nuno pokrstila Ibere, kad ih je obratila na vjeru, nego je poslala poslanika k Gregoriju Prosvjetitelju, da on pošalje svećenike iz Armenije, koji će krstiti; 6. sveti je Gregorije bio svakako vrijedniji od žene, pa zašto nije on nikoga u Armeniji krstio, dok nije otišao u Ceza-reju i ondje bio zaređen za svećenika i biskupa.«²⁴⁸

(Nastavit će se)

²⁴⁶ Sr. Clem. Galanus, op. cit. Tom. III. St. 439, s.

²⁴⁷ Sr. Vartanus Magnus, Monita ad Armenos, Cap. II.

²⁴⁸ Sr. Clem. Galanus, op. cit. Tom. III. St. 514, s.